

Kirja on kapinaa, myös kannettomana

Vuoteen 2052 sijoittuvassa romaanissani *Yliaika* (S&S 2020) on kohtaus, jossa kuolinpäiväänsä metsään paennut ex-poliitikko Annastiina Kankaanrinta kuuntelee leirissään Aleksis Kiven *Seitsemää veljestä* (1870). Kirjaa lukee Annastiinalle ääneen hänen hologrammiystävänsä Heath Ledger. Annastiina on yleensä lukenut vain hyötymielessä, mutta nyt, elämänsä yliajalla, tarina yllättäen vie hänet mennessään.

Heath lukee väsymättä, kun iltapäivä mataa illaksi ja kuumuus alkaa hellittää. Kaukana kumisee ukkonen, mutta harvat pilvet eivät lupaa sadetta. Annastiina kuumentaa retkikeittimellä purkkipapuja ja keittää vettä, liottaa siinä teepussiaan. Kun hän viimein käskee Heathin vaieta, tarina tuntuu yhä täyttävän hiljaisuuden. (89)

Yliajassa ei esiinny painettuja kirjoja, mutta ääneen luettunakin kirja on kapinaa tehokkuusyhteiskuntaan vastaan. Tuntuisi mahdottomalta kirjoittaa tulevaisuuteen sijoittuvaa romaania, jossa kirjallisuus ei näyttelisi mitään roolia: Se luetaanko ja mitä luetaan, kertoo paljon sekä yksilöstä että yhteiskunnasta. Usein kirja on vapauden symboli. Ray Bradburyn *Fahrenheit 451*:ssä (1953) valtaapitävät tarjoavat ihmisille vain roskaviihdettä ja polttavat kirjat. Mieliltä halutaan katkoa siivet, jotta jäljelle jäisi helposti hallittavaa lihasmassaa.

Pelko painetun kirjan katoamisesta on puhuttanut viime vuosina kirjallisuuspiirejä. Itse koen vahvasti, ettei kirjassa ole olennaista kannet tai paperi, vaan kieli ja sen kantamat ideat. En pistänyt *Yliajan* päähenkilöä raahaamaan metsään painettuja kirjoja, sillä minusta se olisi ollut epäuskottavaa. *Seitsemän veljestä* toimii yhtä lailla hologrammiystävän lukemana. Itse asiassa tarinan voi ajatella näin palaavan syntysijoilleen. Historioitsija Teemu Keskisarja kirjoittaa Kiven elämäkerrassa *Saapasnahkatorni* (2018, 149), että Kiven kieli oli niin runsasta juuri siksi, että hänen kielensä voima ryöppysi puhekielestä ”itse kuuluista talvi- ja kesäiltain tarinoista, pimeistä majoista, nuotioilta, kievarista, kirjoitustaidottomilta ihmisiltä, heidän ajankulustaan, riidoistaan, varoituksistaan ja lohdutuksistaan”.

Jos painetut kirjat harvinaistuvat keräilykappaleiksi, hienointa kirjallisuudelle olisi, jos uudet kirjan ja kirjallisuuden muodot ottaisivat niiden paikan kielen kantajina. Suomen kielen kuihtuminen nimittäin olisi todellinen tragedia ja täysin mahdollinen kehityskulku maailmassa, jossa bisneksen ja tieteen kieli on yhä vahvemmin englantia. Kieli on värikäs kudelma vuosisatoja kerrostunutta inhimillistä luomisvimmaa ja oma kieli on silta meidän esivanhempiemme maailmaan ja omiin juuriimme siinä missä englantia on silta jonkun toisen esivanhempiin.

Voi tietenkin käydä niinkin, että kaikenlaiset pitkät kertomukset ja perinpohjaiset pohdinnat häviävät viihdyttävälle kuvavirralle. Lukuharrastuksen vähenemisestä on syytetty älylaitteita, jotka ”vievät” ihmisten keskittymiskyvyn. Tosiasiassa ne eivät tietenkään vie mitään, vaan ihminen itse voi valita käyttää älylaitettaan videoiden tai somen tuijotteluun ja antaa mielensä veltostua.

Yliajassa kirjojen lukemista ei rajoita sortohallitus, köyhyys tai tekniikan puutteet, ei edes laiskuus. Sen sijaan ihmisiä piinaa uskomus, että asioita on saatava aikaan ja niiden saavutusten on oltava mitattavia. Dystooppinen ajatus on ikävä kyllä totta jo meidän maailmassamme. Tunnen perheitä, joissa lukemista on pidetty ajanhaaskauksena. Päivät on ollut suotavaa käyttää siivoamiseen, puutarhanhoitoon ja muuhun puuhasteluun, jonka tulokset näkyvät ulospäin. Iloa, nautintoa, oppimista ja mielikuvituksen lentoa ei ilmeisesti ole pidetty riittävän näkyvinä saavutuksina.

Voimme tunnistaa tämän ajattelutavan, kun tarkkailemme, mitä asioita yhteiskunnallisessa keskustelussa esitetään välineenä ja mitä päämääränä. Lukeminen on asia, jonka hyödyllisyyttä nähdään tarpeelliseksi perustella sillä, että se johtaa johonkin muuhun, varsinaiseen päämäärään. Lukemiseen kannustetaan esimerkiksi sillä, että lukevat ihmiset elävät pidempään. Pitkän iän tarpeellisuutta ei koskaan perustella sillä, että se mahdollistaa pitkään jatkuvan lukemisen. Lapsille kehoitetaan lukemaan, koska se parantaa kouluvalmiuksia ja lisää heidän todennäköisyyttään menestyä eli tienata rahaa. Menestymisen tarvetta ei ole tapana perustella.

Jos lukemisella on vain välinearvo, sen on tuotettava jotain. Niinpä lukeva ihminen puntaroi helposti, onko tämä tai tuo kirja kannattavaa lukea. Epämääräinen huono omatunto saattaa kaiherata mielen pohjalla, jos lukeminen ei tunnu tuovan mitään mitattavaa. Tämä voi selittää sen, miksi romaaneja yleensä myydään kovin vähän, mutta Finlandia-palkittua kirjaa paljon. Palkinto tuntuu ikään kuin luvulta: Tämä on niin hyvä, että saat kuluttaa siihen aikaa.

Huono omatunto liittyy myös siihen, että kerran aloitettu kirja on monen mielestä luettava loppuun. Muutenhan kirjan alkuun käytetty aika on heitetty hukkaan, kun kirjan lukemisella ei voi päteä mitenkään.

Kuitenkin kirjallisuutta on täysin sallittua lukea tehottomasti: viipyillen, harppoen tai palaten samoihin lauseisiin yhä uudelleen. Parhaimmillaan lukeminen tuottaa kokemuksia ja ajatuksia, yhtä tarpeettomia ja ihmeellisiä kuin elämä itse.

Annastiina voi kuvitella, kuinka veljekset sytyttäisivät nuotion rantaan ja käristäisivät siinä punaista lihaa, savu tuoksuisi yli järven ja kuikka huutaisi kuten ennen, vaikka metsä onkin nyt rutikuiva ja aika muuttunut ohueksi.
(89)

Piia Leino